

Sotsioloogiline vaatekoht ja *common sense*

Sissejuhatus: teaduslike teooriate ja tavamõtlemise vaatekohad

Kaasaegses ühiskonnas hinnatakse kõrgelt inimeste igapäevast toimetulekut lihtsustanud teaduslik-tehnilist progressi. Uute tehnoloogiate väljatöötamiseni viinud teadmised omandatakse koolisüsteemis. Koolihariduse eesmärgiks on anda õpetust teaduslikust maailmapildist. Samal ajal on ühiskonnas levinud veendumus, justkui asendaks koolis omandatud teaduslik mõtlemine täielikult argimõtlemist. Nende mõtlemisviiside erinevust kirjeldanud Moscovici (1984) eristab teaduslikku ja konsensuaalset mõttemaailma. Kui esimest iseloomustab maailma mõtestamine standardiseeritud teaduspõhiselt kinnitust leidnud mõistete ja teooriate abil, siis teisele on omane mitteteadlastest tavainimeste seas väljakujunenud narratiivset iseloomu konsensuaalsed arusaamad. Teaduslikku mõttemaailma esindavaid tekste leiame puhtaimal kujul teaduslikest ajakirjadest, konsensuaalses mõttemaailmas levinud arusaamu võib inimeste argivestlustest ülestähendamise kõrval leida ka laia levikuga meediatekstidest. Moscovici märgib, et need mõttemaailmad on omavahel tihedasti seotud. Ühiskondlikest vajadustest lähtuvalt püstitatakse teadustöö eesmärgid ning uute tehnoloogiliste leiutiste olemust avavad teaduslikud teadmised annavad omakorda ainet tavaarusaamadele. Keerulised, detailides vaid teadlastele arusaadavad teaduslikud teadmised teisenevad teadusest kaugelejäävate inimeste vaheliste argivestluste käigus tavaarusaamadeks. Tavateadmised kujunevad välja grupi toimetuleku käigus, kus püütakse mõista nende igapäevaelu ümberkujundavate uute tehnoloogiate olemust. Taolises kommunikatsioonis on inimestevaheliste vestluste kõrval tähtsal kohal ka meedia.

Heaks näiteks teaduslike teadmiste korrektsest edasiandmisest avalikkusele on teaduskommunikatsioon (portaal Novaator, Priit Enneti teadusminutid ERRis). Eriti keeruline on teadlaste tegevust avalikkusele põhjendada valdkondades, mis seostuvad religiooni, moraaliküsimuste ja inimeksistenti põhiolemusega. Sellisteks sensitiivseteks tehnoloogiateks on näiteks biotehnoloogiad, loomade kloonimine ja tüvirakkude uuringud. Teaduskommunikatsiooni poolt tühjaks jäetud koha täidavad kiiresti tabloidid. Seega võib öelda, et tavaarusaamade kujunemises on tähtis koht ajakirjanike tegevusel.

Moscovici toob erinevuste kõrval välja ka mõlema mõtteviisi ühisosa: nii nagu teadlaste andmekogumist iseloomustab vaatlus, on ka argiste asjadega toimetulekuks vajalik igapäevaste tähelepanekute tegemine. Seega saab mõlemaid tegevusi nende eesmärgist lähtuvalt ratsionaalsetena vaadelda. Tema sõnul on kaasaegses, kõrge teaduse ja tehnoloogia reputatsiooniga ühiskonnas levinud mõlemad mõtteviisid.

Tavamõtlemine saab alguse juba väga noores eas. Juba enne mõtlemisoskuse väljakujunemist oleme me sündinud kultuuri, ühiskonda, perekonda, ajastusse ning see kuuluvus määrab ära selle, kuidas me asju näeme. Enne keemiatundi jõudmist teame oma argikogemustest, et kätt tulle panna ei tasu. Veelgi enam, kõigil

kultuuridel on õpetlikud lood laste vahekorra tulega. Sellised müüdid on loovust ja muutusi käivitavateks jõududeks.

Tavamõtlemise vajalikkus on tingitud suuresti ka kaasaegse teadusmaailma süvenevast spetsialiseeritusest: näiteks kvantfüüsik suudab biotehnoloogia valdkonna küsimustes enamasti vaid tavainimese teadmiste tasemel kaasa lüüa ja vastupidi. Samas hoiatab Moscovici argimõtlemisse üleolevalt suhtlemise või alahindamise eest, rõhutades, et just argimõtlemise uurimine aitab mõista ühiskonnas toimuvat.

Mis on *common sense*

Konsensuaalse mõttemaailma tähistamiseks kasutatakse inglise keeles enamasti sõnapaari *common sense*. Selle eestikeelse vastena on pakutud välja nii ühismeelt; praktilist, kaint või tavamõistust, aga ka tema ratsionaalsuse ja praktilisuse rõhutamisel talupojatarkust. Ühiskonnas juurdunud iseenesestmõistetavakspeetavate tavaarusaamade tõepärasusse nende tajutud konsensuslikkuse tõttu üldjuhul ei süüvita.

Igapäevaeluteadmistel on oluline koht avalikkuses asetleidvates aruteludes. Samas ei saa öelda, et sama seisukohta jagaks kõik ühiskonnaliikmed. Hannay (2005) osundab, et see, mis on iseenesestmõistetav ühe jaoks pole seda teisele inimesele. Olulise tähtsusega on inimese varasematest teadmistest, kogemustest ja väärtustest tulenev vaatenurk. Moscovici (2008/1961) uuring psühhoanalüütiliste teadmiste levikust prantsuse ühiskonnas näitas, kuidas algupäraselt teaduslikku päritolu teadmised transformeeruvad erineva taustaga gruppides kontekstuaalsete tegurite mõjul grupi maailmapildis domineerivateks tavateadmisteks. Taolises arusaamade teisenemisel on olulise tähtsusega grupi varasemad tavateadmised antud teemal. Ka Jovchelovitch (2008) osundab, et tavateadmised ei ole juhusliku iseloomuga. Neid on kujundanud ajalugu ja traditsioonid. Näiteks on rahvused panustanud tugevasti oma ajaloo loomisesse ning kõrvalseisjatel võib olla raske seda mõista. Jovchelovitch rõhutab ka tavateadmiste emotsionaalsust. Inimestes on hirm, et tõeste seisukohtade väljendamine võib anda kaardid nende rahvuse vastaste kätte, kes omakorda moondavad nende narratiivi, kuid seda juba ebasõbraliku stereotüübi võtmes. Näiteks saab Saksamaal laialtlevinud vastuseisu Palestiina toetamisele seletada püüetega vältida etteheiteid II MS toimunu pärast. Ka bioetika seab kahtluse alla varem ülipühadeks peetud väärtusi. Jovchelovitchi sõnul on ohuolukorras loomulik eelistada avalikku turvalisust isiklikule heaolule.

Common sense mõjukust ajakirjanike tegevusele võib illustreerida ka van Ginnekeni (1996) poolt toodud näitega Lääne ajakirjanikest, kes on arengumaale välkreportaazi tegema läinud. Kokkupuutel kohaliku administratsiooni esindajatega kaldutakse tajuma seda bürokraatliku (aeglane, palju jändamist dokumentidega) ja autoritaarsena (ülemustega kooskõlastamine). Vastaspool omakorda võib tajuda neid arrogantsete ja lugupidamatutena (paludes erikohtlemist ja viivitamatut ligipääsu). Mõlemad suhtumised baseeruvad tavapärasel suhtumise ja asjaajamise viisil, mis on loogiline ja õigustatud omaenda vaatepunktist, kuid arusaamatu teise osapoole nägemuses.

Kognitiivne polüfaasia

Jovchelovitch osundab, et arusaamad ei jää gruppidevahelise kommunikatsiooni käigus teisenedes endisteks ning välja kujuneb kognitiivne polüfaasia, mille all tuleb mõista erinevate, aeg-ajalt vastuollu minevate mõtlemisstiilide, tähenduste ja praktikate omaksvõetust samade indiviidide, institutsioonide või kogukondade poolt. Taolised erinevaid teid pidi väljakujunenud arusaamad pakuvad indiviididele ja kogukondadele igapäevaseks toimetulekuks ning ühiskonnas toimuva mõtestamiseks vajalikke retsepte. Näiteks kognitiivsest polüfaasiast on regulaarselt arsti külastavate inimeste posijate poole pöördumine.

Sotsioloogiline mõtteviis

Üksikuid inimesi käsitletakse sotsioloogilise uurimuse vaatepunktist omavahel seotute ja vastastikku mõjutavatena. Sotsioloogia uurimisobjektiks on inimkogumid, nende vastastikune sõltuvus, tegevuse vastastikune tingitus ning inimtegevuse piirangud. Kuna me sõltume kõiges, mida teeme, teistest, võime sotsioloogia põhiküsimused sõnastada järgmiselt: kuidas mõjutavad sotsiaalsete suhete tüübid ja ühiskonnad, milles me elame, kujutlusi üksteisest, iseendast, teadmistest, toimingutest ja nende tagajärgedest?

Sotsioloogia suhe uurimisobjektidega ja erinevus teistest teadusharudest

Bauman (2005/1990) märgib, et sotsioloogia ei hõlma ainult süstematiseeritud andmetekogumist, vaid esindab ka märkimisväärset hulka ajaloo vältel kogutud teadmisi. Inimesed on harjunud oma igapäevases keelekasutuses meie ümber toimuvat sõnade abil kirjeldama. Taoline kirjeldav mõtteviis ei ava siiski meile ümbritseva maailma olemust. Meie ümber toimuva täielikumaks, sotsioloogilisemaks mõistmiseks on vaja eritleda, mille poolest erinevad selle objektid üksteistest. Näiteks, milliste sarnasuste ja erinevuste alusel on õige ühtesid loomasid nimetada lõvideks ja mitte tiigriteks. Sellist sotsiaalse maailma erisusi väljatoovat mõtteviisi saab tema analüütilisuse tõttu nimetada ka sotsioloogiliseks, sest positsioneerib oma uurimise subjekte suhetes teistega.

Nii nagu loodusteadustel on ka sotsiaalteadustel neid motiveerivad küsimused, mida võib määratleda nende teadusharude teadlaste seisukohtade ehk kognitiivsete perspektiividena, millest lähtuvalt inimtegevusi vaadeldakse, uuritakse, kirjeldatakse ja selgitatakse. Kui majandusteadus on huvitatud inimtegevuse kulude ja tulude suhetest ja politoloogia inimtegevuse võimu ja mõjukuse aspektidest, siis sotsioloogiat iseloomustab inimtegevuse uurimine makrotasandi elementidena. Erinevalt psühholoogiast vaatleb sotsioloogia indiviidi käitumist ning tema poolt tehtavaid otsuseid seostatuna makrotasandil jälgitavate ühiskondlike protsessidega pöörates sealhulgas tähelepanu ka indiviidi positsioonile neis. Ta tunneb huvi vastastikusel sõltuvuses olevate sotsiaalsete tegurite mõjul kujunenud suuremate inimkoosluste vastu. Taolise sõltuvuse juures huvitab sotsiolooge iseäranis selle dünaamika, näiteks teatud tegevuse toimumise ja selle edukuse tõenäosus tulenevalt sellest, mida

kujutavad endast sõltuvuses olevad osapooled, mida nad teevad või võivad teha. Sotsioloogid uurivad, millised tagajärjed on sellistel protsessidel inimestele, nende omavahelistele suhetele ja ühiskondadele, milles nad elavad.

Sotsioloogia vahekord *common sense*'ga

Sotsioloogiat mõjutab teistest teadusharudest rohkem selle vahekord tavamõtlemisega küsimustes, mis on sotsioloogia jaoks olulised tema positsioonist ja praktikast lähtuvalt. Tavaarusaamu küsimuste kohta, millele otsivad vastust füüsikud, keemikud või astronoomid pole enamasti olemas. Nende tegevuse subjektid ei kuulu üldjuhul tavainimeste argikogemustesse ja vaatevälja. Reaalteaduste uurimisobjektid ilmnevad vaid väga erilistel tingimustel, näiteks hiiglaslike teleskoopide või mikroskoopide läätsete vahendusel. Ainult teadlased võivad neid näha, nendega enda poolt valitud tingimustel eksperimenteerida ning seega vastavat teadusala oma monopoolsesse omandisse nõutada. Omades ainsana kogemust uurimisobjektiga, on materjalide tootmine, analüüs ja tõlgendamine nende kontrolli all. Reaalteadlased ei pea tavaarusaamu ümber lükkama sellel lihtsal põhjusel, et nende poolt kuuldavale toodud väidete kohta puuduvad tavaarusaamad.

Sotsioloogia ja tavaarusaamade vahelist sidet kujundavad tegurid

Teaduslike teadmiste loomises on sotsiaalseid tegureid, mis mõjutavad ja kujundavad teadmiste olemust, ning ka teaduslikel avastustel võib olla sotsiaalseid, poliitilisi ja majanduslikke mõjusid, mida teadlased mõjutada ei suuda. Pole lihtne eraldada teadusliku uurimuse vahendeid eesmärkidest, mille teenistuses need on, ega tavaarusaamu teaduslikest teadmistest. Uurimistulemusi võib mõjutada see, kuidas ja kelle poolt uurimust rahastatakse. Viimasel ajal süvenenud avalikkuse mure toidu kvaliteedi, keskkonna ja geenitehnoloogia pärast ning populatsioonide geneetilist informatsiooni patenteerimine suurte korporatsioonide poolt on kõigest väike osa probleemidest, mida ei saa määrata üksnes teadus, kuna need ei puuduta mitte ainult teadmiste põhjendamist, vaid rakendamist ja mõju meie eludele.

Taolised probleemid annavad ainet ka sotsioloogilisteks uuringuteks. Me elame ja oleme interaktsioonis teiste inimestega. Selles protsessis väljendame tohutut hulka olemuselt vaikivaid, teadvustamata teadmisi, mis võimaldavad igapäevaeluga toime tulla. Olles haaratud sügavalt oma igapäevastest toimingutest ning varustatuna igapäevaseks toimetulekuks hädavajalike praktiliste teadmistega, ei peatu me kuigi sageli kogetu mõtestamiseks; veelgi harvem peatume, et võrrelda oma kogemusi teiste käekäiguga. Seega on tavaarusaamade uurimine inimtegevuse mõistmise seisukohalt vältimatu.

Sotsioloogia ja tavaarusaamade vahel on eriline side. Astronoomia objektid ootavad, et neile antaks nimesid, et need seataks korrastatud tervikusse ja võrreldaks teiste samaste nähtustega. Samaväärseid sotsioloogide poolt uuritavaid inimtegevusi ja interaktsioone, millele tähendusi veel pole omistatud, on vähe. Neile on juba nimed antud ning need on muutunud osaks tavaarusaamadest. Interaktsioonides osalejad on

ise juba omistanud tähenduse ja tähtsuse perekondadele, organisatsioonidele, sõpruskondadele, naabruskondadele, linnadele ja küladele, rahvustele ja kirikutele ning mistahes teistele rühmitustele. Seega kätkeb iga sotsioloogiline mõiste juba tavaarusaamadest tulenevaid tähendusi.

Teaduslike teadmiste ja *common sense* vaheline piir

Neil põhjustel on sotsioloogia seotud tihedalt tavaarusaamadega. Sotsioloogilise mõtlemise ja tavaarusaamade vahele jääva piiri ebamäärasuse tõttu ei saa seda üheselt määratleda. Nagu geeniteadlaste avastuste rakendamise ja nende mõjude puhul sotsiaalsele elule peab ka sotsioloogia enda seisukohti sotsiaalsete teadmiste üle maksma panema. Just seetõttu on piiri tõmbamine tavaarusaamade ja sotsioloogiliste teadmiste vahele sotsioloogia kui sidusa teadmiskogumi seisukohalt nii oluline. Bauman (2005) osundab, et sotsioloogid pööravad nimetatud probleemile suurt tähelepanu ning sotsioloogilist lähenemist võib väljendada neljal moel.

1) Teaduslik keelepruuk. Erinevalt tavaarusaamadest teeb sotsioloogia jõupingutusi usaldusväärse ja täpse keelekasutuse rangetele reeglitele allumiseks. Teaduslike teadmiste eripäraks on eristuda teisest, lödvemast ja end vähem valvsalt kontrollivast teadmismvormist. Sotsioloogidelt oodatakse, et nad eristaksid - selgelt ja nähtavalt - väiteid, mis on kinnitatud kättesaadavate tõenditega, ja mõtteavaldusi, millel võib olla vaid ajutiste, kontrollimata ideede staatus. Usaldusväärse keelekasutuse reeglid nõuavad, et kogu mõttekäik, protseduur, mis viis lõppjäreluste tegemiseni ja tagab väidetavalt nende usaldusväärsuse - oleks avatud kontrollile.

2) Püüdlus laiemale perspektiivile. Sotsioloogiline mõtteviis ammutab oma materjali inimeste igapäevaelumailmast. Inimesed peavad harva oma individuaalsete kogemuste horisondi avardamiseks vajalikest argimuredest kõrgemale tõusma, kuid see nõuaks aega ja ressursse, mida paljud ei saa endale lubada või nad pole vastavalt meelesstatud. Vaatamata elutingimuste ja kogemuste tohutule mitmekesisusele maailmas, jäävad need kogemused siiski osalisteks ja ühekülgeteks. Ühiskondliku iseloomuga probleeme võib uurida vaid paljudes elumaailmades saadud ja kokku viidud kogemusi võrreldes. Ainult siis tuleb esile nii individuaalsete kogemuste piiratus kui ka sõltuvuste ja vastassuhete keerukas võrgustik, millesse nad on põimunud; võrgustik, mis on avaram üksikute elulugude kogemustest. Horisontide avardumise üldiseks tagajärjeks on individuaalsete elulugude ja laiemate sotsiaalsete protsesside seostamine.

3) Erinevad sündmuste tõlgendamise viisid. Sotsioloogia ja tavaarusaamad erinevad reaalsuse mõtestamisel sündmuste ja asjaolude mõistmise ning selgitamise poolest. Omaenda isiklikest kogemustest lähtuvalt teavad inimesed, et on ise oma tegude algatajateks; nad teavad, et nende teod on kavatsuste tagajärjedeks ka siis, kui need tagajärjed ootustele ei vasta. Tavaliselt tegutsetakse mingi eesmärgini jõudmiseks: püütakse kas omandada midagi, teenida kiitust, vältida midagi ebameeldivat või aidata sõpra. Üsna loomulikult on oma tegudest mõtlemise mallid aluseks ka

kaasinimeste tegude mõtestamisel. Tavainimestele on ainsaks kättesaadavaks ümbritseva maailma mõtestamise viisiks selle tõlgendamiseks vajalike vahendite võtmine oma elumaailmas omandatud kogemustest. Sotsioloogiateadus leiab, et inimeste individuaalsete igapäevaelukogemuste alusel väljakujunenud tegevusviisid ei pruugi kõige asjakohasemad olla.

4) Argielukogemuste kontekstualiseerimine. Avalikkuses reaalsuse nimel rääkijad - poliitikud, ajakirjanikud, turu-uurijad, reklaamiagendid, häälestuvad ülalkirjeldatud tendentsidele apelleerides omakasupüüdlikult „riigi vajadustele“ või majanduse nõudmistele“. Selle käigus luuakse riigist ja majandusest personifitseeritud pilt, justkui oleks nad samasugused nagu inimesed neid iseloomustavate vajaduste ja soovidega. Valitsused vabastavad end tihti ühiskonnas toimuva põhjendamisel vastutusest, viidates asjaoludele, mis ei allu nende kontrollile, või põhjendades „avalikkuse nõudmisi“ erinevatele uuringutulemustele osundamise kaudu. Sotsioloogia on vastuolus selliste maailmavaadetega, mis suudavad luua vastuoludeta pildi üldisest olukorrast. Samuti ei pea sotsioloogia endastmõistetavaks arusaamu, nagu kujutaks sellised maailmavaated endast mingeid sündmuste selgitamise loomulikke viise, mis poleks mõjutatud aja jooksul asetleidnud ühiskondlikest muutustest või ei sõltuks nende ilmnemise sotsiaalsest kontekstist. Kuna sotsioloogia lähtub oma andmekogumisel pigem makrotasandi sõltuvusvõrgustikest kui üksikindviididest või üksikutest tegevustest, siis näitab ta, et tavametafoor motiveeritud indiviidist kui võtmest maailma (sealhulgas meie läbinisti isiklike ja privaatsete mõtete ja tegude) mõistmisel, ei ole enda ega teiste mõistmisel seletusjõuliseks viisiks. Mõelda sotsioloogiliselt tähendab *mõtestada* inimese olukorda lähtuvalt erinevatest vastassõltuvustest.

Bauman osundab, et tavaarusaamade kahtluse alla seadjana on sotsioloogia tülikas. Tavaarusaamade mõjukus sõltub nende endastmõistetavast iseloomust ehk nad ei sea kahtluse alla omaenda poolt tehtud ettekirjutusi ja taaskinnitavad end praktikas. Taoline iseenesestmõistetavus omakorda põhineb igapäevaelu rutiinsel, harjumuslikul natuuril, mis kujundab meie tavaarusaamu, olles samal ajal nende poolt kujundatud. See on inimestele igapäevaseks toimetulekuks vajalik. Kui midagi piisavalt tihti korratakse, tundub see juba tuttav, ja tuttava olemusse ei pea enam süüvima; see ei tõstata probleeme ega tekita uudishimu. Sellest vaatevinklist lähtuvalt võib öelda, et tavaarusaamu kahtluse alla seades ja ümber lükates võib sotsioloogia tunduda segava ja ärritavana. Iseenesestmõistetavaks peetavaid asju kahtluse alla seades on sotsioloogial potentsiaali häirida väljakujunenud elurütmi mugavust ja kindlust, esitades küsimusi, mida pole enam ammu esitatud ja mida isegi pahaks pannakse. Selliste küsimuste valguses muutub iseenesestmõistetavaks peetu mõistatuslikuks ja tuttav võõraks.

Loomulikult ei meeldi selline übermõtestamine kõigile, eriti neile, kelle jaoks on väljakujunenud asjade seis kasulik. Rutiinil on inimeste elus oma koht. Mõned inimesed võivad tunda alandust ja isegi pahameelt, kui asjad, milles nad on olnud kindlad ja mille üle uhked olnud, on avatud küsimustele ning kahtluse alla seadmise

kaudu langeb nende väärtus. Tavateadmistele väljakutseid esitades õhutab ja julgustab sotsioloogia inimesi oma personaalseid kogemusi ümber mõtestama.

Sotsioloogiline mõtteviis on vahendiks ka maailmaparandamisel suurendades maailmapildi avardamise kaudu tolerantsust, muutes inimesi tundlikumaks ja sallivamaks erisuste suhtes. Kui mõistetakse paremini, kuidas loomuliku, vältimatu, muutmatu ja igavesena näivad elu aspektid on tingitud võimu ja ressursside kasutamisest, on inimestel palju raskem leppida nende puutumatuslega ega sellega, et neid oleks võimalik (ka nende endi) erinevate tegevustega muuta. Seepärast esitab sotsioloogiline mõtteviis ka väljakutse võimule. Mida rohkem on inimesed tuttavad võimu toimemehhanismiga, seda vähem allutakse manipuleerimisele ning rõhumisele ja kontrollile.

Bauman märgib, et sotsioloogiat on valitsuste ja teiste sotsiaalset korda tagavate võimukandjate poolt süüdistatud ka poliitilises ebalojaalsuses, kuna temas on nähtud võimulolijate poolt püstitatud tõemonopoli õõnestajat. Samuti on ühiskonnas toimuva mõistmisel raske seista vastu laialtlevinud olemasolevaid poliitilisi ja majanduslikke olusid legitimeerivatele resigneerunud ja allaheitlikele tavaarusaamadele. Kuid ilma ühiskonnas toimuva mõistmiseta oleks inimeste väljavaated oma elu korraldamiseks ning oma õiguste eest seismiseks veelgi väiksemad.

Kokkuvõte

Sotsiaalteadlased on kirjeldanud teaduslikel teooriatel põhinevate teaduslike ja konsensuaalse iseloomuga tavateadmiste vahelisi erinevusi. Viimaste mõjukust on nende iseenesestmõistetavuse ja rutiinse olemuse tõttu sageli alahinnatud. Inglise keeles tähistatakse seda kirjeldava sõnapaariga *common sense*, mis osundab nende ühisele omaksvõetusele ja praktilisele loomule.

Igapäevast toimetulekut hõlbustavad ühised arusaamad ei kujuta alati endast ajaproovile vastupidavate ja kontekstist sõltumatute teaduslike teooriatega samalaadset loogilist süsteemi. Igapäevaelukogemuste mõjul väljakujunenud vastandlike erinevate, aeg-ajalt vastuollu minevate mõtlemisstiilide, tähenduste ja praktikate omaksvõetust samade indiviidide, institutsioonide või kogukondade poolt nimetatakse kognitiivseks polüfaasiaks.

Sotsioloogia kompab teaduslike teadmiste ja tavateadmiste vahele jäävat piiri. Enne kui sotsioloogid ilmuvad oma küsimustikega, hakkavad tegema märkmeid ja asjassepuutuvaid dokumente uurima, on inimestel uuritavatest nähtustest omad tavaarusaamad välja kujunenud. Neile väljakutseid esitades seab sotsioloogia tavaarusaamad kahtluse alla. Seda tehes ei tule tal rinda pista mitte ainult oma igapäevaelukogemustega piiratud tavainimestega, vaid sageli astutakse väljakujunenud sotsiaalseid olusid ja võimuvahekordi kahtluse alla seades vastu ka institutsioonidele, kellele on väljakujunenud võimuvahekorrad kasulikud.

Kui teadlased on saanud oma tegevuse käigus põhjaliku ettevalmistuse teaduslikus mõttemaailmas orienteerumiseks, siis igapäevaelu konsensuslik mõttemaailm on avatud kõigile, selles puutuvad kokku kõik ühiskonna või sellesse kuuluvate gruppide liikmed. Paljud kaasaegses ühiskonnas levinud tavaarusaamad kujutavad endast teaduslike teadmiste mugandusi ja lihtsustusi. Neil on tähtis roll inimestevahelises kommunikatsioonis, kuna nad võimaldavad inimestel arutleda teemadel, mille olemust pole neil igapäevase toimetuleku seisukohast vaja sügavalt mõista.

Nii nagu tavaarusaamu uurivatel sotsioloogidel on ka professionaalsetel ajakirjanikel vaja orienteeruda mõlemas mõttemaailmas. Ajakirjanike ülesandeks on seostada uued teadlaste avastused domineerivate narratiividega selliselt, et nende olulisemad seisukohad arusaadaval kujul ka teadusest kaugelseisvate inimesteni jõuaks. Sotsioloogilistest uuringutest ja aruannetest ajakirjanduslike lugude kirjutamine võib osutada suureks väljakutseks, sest sotsioloogia seab kahtluse alla nii ühiskonnas levinud tavaarusaamu kui ka domineerivaid narratiive.

Kirjandus

Bauman, Z. (1990). Introduction: the Discipline of Sociology. – Bauman, Z., May, T. *Thinking sociologically*, 1–13. Oxford: Cambridge.

Bauman, Z. (2005). Sissejuhatus: sotsioloogia aine. – Bauman, Z., May, T. *Mõeldes sotsioloogiliselt*, 9–23. Tartu: Eesti Vabaharidusliit.

Hannay, A. (2005). Common sense. – Hannay, A. *On the public*, 93–109. London; New York: Routledge.

Jovchelovitch, S. (2008). The Rehabilitation of Common Sense: Social Representations, Science and Cognitive Polyphasia. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 38:4, 431–448.

Moscovici, S. (2008). *Psychoanalysis: its image and its public*. Cambridge: Polity Press.

Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. – Farr, R. M. & Moscovici, S. (toim) *Social Representations*, 3–69. Cambridge/Paris: CUP and Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.

Ginneken, J. van (1996). Who are Journalists And How do They Work? The Sociology Of Professionals And Laymen. *Understanding Global News* (65-84). A Critical Introduction.